

Mina Larsen

Trøndernes Avholdslag: En studie av avholdslagets medlemmer sett i sammenheng med den nasjonale avholdsbevegelsen

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Espen Storli

Mai 2024

Mina Larsen

Trøndernes Avholdslag: En studie av avholdslagets medlemmer sett i sammenheng med den nasjonale avholdsbevegelsen

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Espen Storli
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Avholdsbevegelsen blomstret på slutten av 1800-tallet og i de første tiårene av 1900-tallet, og en stor del av avholdsbevegelsen var opprettelsen av avholdslag. Trøndernes Avholdslag var et av disse avholdslagene, og i denne oppgaven skal jeg gjøre en analyse av medlemmene i Trøndernes Avholdslag ved hjelp av folketellingen fra 1920, samt å sette resultatene inn i en nasjonal kontekst. Jeg ser på alder, familierelasjoner innad i foreningen, kjønn, bosted, yrke, sivilstatus og nedgangen i medlemstallet, men legger vekt på temaene kjønnsfordeling og samfunnsklasser. Det gjør jeg gjennom å diskutere kvinners engasjement i avholdsbevegelsen, og bruke informasjonen om yrker til å si noe om medlemmenes plass i samfunnet. Jeg trekker også inn noen politiske aspekter ved avholdsbevegelsen.

Abstract

The temperance movement flourished in the late 19th century and the first decades of the 20th century, with a significant part of it being the establishment of temperance societies.

Trøndernes Avholdslag was one of these temperance societies, and in this assignment, I will conduct an analysis of its members, placing the results in a national context. I will look at age, family relationships within the association, gender, place of residence, profession, marital status, and the decline in membership, but I will emphasize gender distribution and social classes. I will do this by discussing women's involvement in the temperance movement and using information about professions to comment on the members' position in society. I will also touch upon some political aspects of the temperance movement.

Innhold

Kapittel 1 – Introduksjon	3
1.1 Problemstilling og avgrensning av oppgaven.....	3
1.2 Tidligere forskning	3
1.3 Metode	5
1.4 Gjennomføring av analysen.....	7
1.5 Disposisjon	8
Kapittel 2 – Om avholdslagene eksistens	8
2.1 Brennevinsforbudet.....	8
2.2 Hva gjorde avholdslagene?	9
2.3 Presentasjon av Trøndernes Avholdslag	10
Kapittel 3 – Hvem var medlemmene i Trøndernes Avholdslag?	11
3.1 Alder, familierelasjoner og kjønn	11
Aldersgrense?	11
Aldersspennet i medlemsmassen	12
Familierelasjoner i foreningen og kjønnsfordelingen	14
3.2 Kvinnens deltagelse i avholdsbevegelsen.....	16
Hvorfor tok kvinnene kampen for avholdssaken?.....	17
Kvinneforeninger	18
Kvinnens plass i avholdsbevegelsen.....	18
3.3 Geografiske ulikheter	19
Avholdsbevegelsen i Trondheim og Trøndelag.....	19
By mot distrikt	21
3.4 Yrkesfordelingen i avholdslaget	22
Skolegang	23
Kvinnens arbeidsliv.....	24
De mannlige medlemmenes yrker.....	25
Arbeideryrker.....	28
Hvordan stilte samfunnsklassene seg til avholdssaken?	29
3.5 Medlemstallet gikk ned	31
Årsaker til nedgangen	32
Kapittel 4 – Konklusjon	33
Referanseliste	36
Primærkilder	36
Litteratur	36

Kapittel 1 – Introduksjon

1.1 Problemstilling og avgrensning av oppgaven

Trøndernes Avholdslag var et av mange hundre, om ikke tusen avholdslag i tiden mellom de siste tiårene av 1800-tallet og inn på 1930-tallet. Av hele den norske befolkning var ca. 10% organiserte avholdsfolk i år 1919, som også var året for folkeavstemningen over et mulig brennevinsforbud.¹ I denne oppgaven skal jeg analysere medlemsmassen i Trøndernes Avholdslag, og se avholdslaget i sammenheng med den store avholdsbevegelsen i Norge i tiden rundt folkeavstemningen for brennevinsforbudet i 1919. Problemstillingen vil derfor være: hvem var medlemmene av Trøndernes Avholdslag, og skilte avholdslaget seg fra resten av den norske avholdsbevegelsen? Jeg vil fokusere mest på medlemmene i Trøndernes Avholdslag, men linjene til den nasjonale avholdsbevegelsen vil være gjennomgående i hele oppgaven. Jeg kommer både til å referere til avholdsbevegelsen som en helhet, men også gi noen eksempler på andre avholdslag.

Jeg har ikke funnet noe tidligere forskning på Trøndernes Avholdslag, og tenker derfor at en dypere analyse av medlemsmassen kan bidra til økt kunnskap om hvilke personer som kjempet for avholdssaken. Hvem som var medlemmer av Trøndernes Avholdslag, kan gi informasjon om hvordan avholdssaken stod til i Trondheim, utover stemmetallene ved folkeavstemningen i 1919, og hvilke personer som var for avholdssaken og brennevinsforbudet i Trondheimsområdet. Gjennom denne oppgaven vil jeg i tillegg kunne si noe om Trøndernes Avholdslag var et eksempel på et typisk avholdslag, eller om det skilte seg ut fra andre avholdsorganisasjoner.

1.2 Tidligere forskning

Historikeren Per Fuglum (1924-2008) er den som har skrevet mest om avholdsbevegelsen i nyere tid, og jeg har valgt å bruke flere av bøkene hans i denne oppgaven. I boka *Brennevinsforbudet i Norge*, skriver Fuglum om hva som førte til brennevinsforbudet, hva konsekvensene av brennevinsforbudet var, og hvorfor forbudet ble avskaffet etter folkeavstemningen i 1926.² Han inkluderer avholdslagene i sammenheng med avholdsbevegelsen, som både blir presentert og drøftet gjennomgående i boka. Han har også

---

¹ Fuglum 1995: 177

² Fuglum 1995

skrevet boka *Et onde avskaffer man! Arbeiderbevegelsen og alkoholen fra Marcus Thrane til forbudstiden*, hvor han undersøker forholdet mellom den politiske arbeiderbevegelsen og avholdsorganisasjonene, samt alkoholpolitikken.³

En annen som også har skrevet om forholdet mellom avholdsbevegelsen og Arbeiderpartiet er Øyvind Horverak (1948-2013). Han drev med alkoholforskning, og har skrevet mye om norsk alkoholpolitikk frem til det forrige tiåret, blant annet litteratur om Vinmonopolet i Norge. Horverak har i tillegg til å skrive om alkoholpolitikk i nyere tid, skrevet en tidsskriftartikkel om Arbeiderpartiets alkoholpolitikk, kalt nettopp *Det norske arbeiderparti og alkoholpolitikk*, og her tar han for seg alkoholpolitikken rundt forbudstiden, og sammenligner den med alkoholpolitikken i 2013, altså da artikkelen kom ut.⁴ Også han inkluderte drøftinger omkring avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen, slik Fuglum gjorde.

Hanne Marie Johansen (f. 1956), er professor i humanistisk kjønnsforskning ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning, i tillegg til at hun har bakgrunn i historie gjennom en doktorgrad.⁵ Det hun har skrevet som er relevant til temaet avholdsbevegelse er et kapittel i boka *Transnasjonale perspektiv på sekularitet og religion. Norske aktører, ideer, forhandlinger og praksis 1846-1986*, fra 2022. Det relevante kapittelet er kapittel 7, “Visjon om et familievennlig og tørrlagt Norge! Kvinners avholdskamp på kristen grunn. Et feministisk og internasjonalt perspektiv”, hvor hun skriver om kvinners avholdskamp i Norge, og hvorfor avholdssaken var viktig for både norske kvinner og kvinner ellers i verden. Per Fuglum tar også opp tematikken, kvinner og avholdssak, men ikke like dyptgående som Johansen.

Det er mange historikere som har skrevet noe om avholdssaken og alkoholpolitikk siden begynnelsen av 1900-tallet, men annen litteratur som også er verdt å lese dersom man ønsker få et større innblikk i avholdskampen er jubileumsbøker. Disse bøkene ble typisk skrevet av noen sentrale medlemmer av avholdsforeningen, ofte en som hadde vært leder for foreningen eller hadde sittet lenge i styret, og ble utgitt ved for eksempel et 50 års jubileum. Jubileumsbøkene kommer fra avholdslag fra hele landet, både fra små lokale lag, og de større som Det norske totalavholdsselskap. Bøkene inneholder informasjon om lagets arbeid,

---

³ Fuglum 1999: 7

⁴ Horverak 2013

⁵ Universitetet i Bergen

utvikling, høydepunkter, sentrale personer som ledere av foreningen og andre ting som forfatterne måtte finne interessant å gi plass til i boka. De som skrev bøkene ønsket gjerne å fremme de positive sidene ved deres avholdslag, så man finner lite kritikk eller negative sider ved avholdslaget, noe som gjør at bøkene ikke er objektive kilder til avholdskampen.

Dette til sammen viser at fokuset i tidligere forskning har vært preget av forholdet mellom avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Den politiske påvirkningen på avholdsbevegelsen har også vært en mer vanlig forskningstematikk, enn avholdslagene i seg selv, hva de gjorde og hvem de var. Avholdslagenes historie må derfor i stor grad leses gjennom deres egne utgivelser som jubileumsbøkene. I tillegg til dette har kvinners avholdskamp blitt berørt av historikere, men ikke i like stor grad som arbeidernes engasjement for avholdssaken. Som nevnt er det Per Fuglum som dominerer forskningen på avholdsbevegelsen, avholdspolitikken og brennevinsforbudet i perioden fra slutten av 1800-tallet og inn i mellomkrigstiden, som gjør at nyere forskning på dette feltet har en tendens til å referere tilbake til Fuglum.

1.3 Metode

Det er ulike metoder som kunne vært brukt for å besvare problemstillingen min, men jeg valgte en kvantitativ analyse. En mulig metode hadde vært å gjøre en historiografisk undersøkelse av Trøndernes Avholdslag, men det skjønnte jeg raskt at ikke var mulig. Hovedgrunnen til det er at det ikke finnes noe litteratur om Trøndernes Avholdslag, med unntak av ei jubileumsbok fra avholdslaget som ble utgitt i 1935. En annen aktuell metode kunne vært bruk av intervjuer, men en stor utfordring ville vært å finne mulige intervjuobjekter, da avholdslaget forsvant rundt 1935, altså for 89 år siden. De som var medlemmer i 1935, må ha fylt nesten 100 år i dag dersom noen av dem lever. Det hadde vært mulig å intervju etterkommere av det avdøde medlemmet, men jeg anså tiden som for kort til å lete frem etterkommerne på disse månedene, for deretter å basere hele oppgaven på det.

Jeg bestemte meg for å gjøre en kvantitativ analyse av medlemsmassen i Trøndernes Avholdslag, fordi jeg anså det som den eneste måten å finne informasjon om de enkelte medlemmene på. Jeg besøkte Statsarkivet i Trondheim for å se hva jeg kunne finne av informasjon om Trøndernes Avholdslag, og da jeg leste på medlemslistene fra 20-tallet, fant jeg ut at jeg ønsket å gjøre en analyse av medlemmene. Analysen ble gjort ved å finne hvert enkelt medlem fra året 1920 i folketellingen, og systematisere dataen i et regneark. I

regnearket skrev jeg ned navn, fødselsår, adresse, kommune, kjønn, yrke, sivilstatus og hvorvidt de var flere fra samme husstand med i avholdslaget. Ved hjelp av dette regnearket har jeg kunnet omgjøre informasjonen om medlemmene til statistikk, som jeg presenterer i denne oppgaven; for eksempel statistikk over kjønnsfordelingen og aldersspennet i foreningen. Jeg vurderte kilden (medlemslisten) som pålitelig, ettersom at navnene var nedskrevet for hånd i en egen medlemsbok, og det var ingenting som tydet på at listen skulle vært forfalsket. For ordens skyld vil jeg opplyse om at jeg bruker få desimaler i analysen, og ofte runder av til nærmeste hele tall.

En utfordring ved bruk av denne metoden har vært å identifisere alle medlemmene. I Trøndernes Avholdslag var det i 1920, 103 medlemmer, men det var ikke mulig å finne alle i folketellingen det året. Det var 9 personer av de 103 medlemmene som ikke lot seg identifisere, og det har jeg løst ved å utelate dem fra analysen, så med mindre annen informasjon blir gitt, tilsvarer de 94 medlemmene 100% av medlemsmassen. Den største grunnen til at noen av dem ikke var mulig å identifisere med hjelp av folketellingen fra 1920, er at det så å si aldri ble nedskrevet mellomnavn i medlemslisten, noe som gjør det vanskelig da det var flere i Trøndelag med samme navn. I noen tilfeller finnes ikke vedkommende i det hele tatt, som antagelig skyldes at navnet er skrevet feil i listen. Andre ganger finnes navnet i folketellingen, men med bostedsadresse så langt unna Trondhjem kommune, at jeg føler meg usikker på om det er samme person, og velger derfor å utelate dem fra analysen. Jeg vil også nevne at det stod mer enn 103 navn i medlemslisten fra 1920, men jeg har utelatt de som ble utmeldt samme år og derfor ikke betalte medlemsavgiften det året.

I tillegg til å bruke en kvantitativ analyse av medlemsmassen, har jeg vært nødt til å bruke eksisterende litteratur for å kunne svare på problemstillingen min. Ettersom at jeg ønsket å sammenligne Trøndernes Avholdslag med resten av avholdsbevegelsen i perioden, har jeg brukt generell litteratur om avholdssaken og brennevinsforbudet, samt spesifikk litteratur om enkelte avholdslag, og kvinners tilkobling til avholdssaken. Denne litteraturen har bestått av bøker og tidsskrift, i tillegg til at jeg har brukt statistikk fra Statistisk Sentralbyrå. Det aller meste av litteratur er hentet fra nasjonalbiblioteket, men noe er også hentet fra Idunn og kjøpt på Akademika Dragvoll. Litteraturen er samstemt i de delene av den som jeg bruker, og jeg har opplevd liten grad av uenighet blant historikerne på dette området. I noen deler av oppgaven har jeg rett og slett ønsket å bruke litteratur som er nærmere den aktuelle epoken i

tid, for å få et bedre inntrykk av samtiden, og for å få til det har jeg brukt jubileumbøkene, til tross for at de ikke er særlig objektive.

1.4 Gjennomføring av analysen

Med denne oppgavens omfang, ville det vært for mye å gjøre en slik analyse av hele den norske avholdsbevegelsen, noe som er blant grunnene til at jeg har valgt spesifikt å fokusere på Trøndernes Avholdslag. Jeg begrenser meg også til hovedsakelig å skrive om perioden 1919 til 1920, selv om jeg ved noen anledninger går forbi denne begrensningen. Grunnen til det er at det ved noen tilfeller er behov for å få et bedre bilde av avholdsbevegelsen i hele den aktive perioden, hovedsakelig i siste del av kapittel 3 som omhandler medlemstallene særlig etter 1919. Valget om å ta for meg årene 1919 og 1920, kommer først og fremst av at jeg tar utgangspunkt i folketellingen fra 1920 når jeg analyserer medlemsmassen i avholdslaget, og at folkeavstemningen som førte til brennevinsforbudet var i 1919.

Når jeg sammenligner Trøndernes Avholdslag med andre avholdslag, holder jeg meg til norske avholdslag, og kun et fåtall av dem. Jeg velger å sammenligne Trøndernes Avholdslag med noen andre avholdslag fra Trøndelag, men jeg sammenligner mest med Det norske totalavholdsselskap, som avholdsforeninger fra hele landet var medlem av, og som nevnes relativt ofte i litteraturen om avholdsbevegelsen, da det var det største avholdslaget i 1919.⁶ Jeg er også innom Det Hvite Bånd i kapittelet om kvinneforeninger, men nevner ikke avholdslagene IOGT eller Godtemplarordenen. Årsaken til det er helt enkelt at jeg ønsker å holde oppgaven ryddig med ikke å bruke plass på å beskrive for mange avholdsforeninger.

Det er mange flere sider ved avholdssaken som kunne vært diskutert i denne oppgaven, men som jeg har sett meg nødt til å utelate. Avholdssaken var også en internasjonal sak, og flere land som USA hadde forbudstid i samme periode, men som sagt har jeg utelukkende holdt meg til den norske avholdsbevegelsen. Jeg diskuterer partienes alkoholpolitikk, men går aldri i dybden på enkeltpolitikeres meninger om saken eller hva de gjorde, med unntak av politikeren og Det norske totalavholdsselskaps leder. Jeg diskuterer heller ikke alle partienes alkoholprogram, men er kun innom de tre største partienes synspunkter på saken. Jeg vil også opplyse om at jeg ofte refererer til forbudet mot brennevin og hetvin som brennevinsforbudet

---

⁶ Fuglum 1995: 178

eller bare “forbudet”, og at jeg skriver Trondheim i stedet for Trondhjem som det het før 1930.

1.5 Disposisjon

Jeg begynner teksten med en forklaring på hva brennevinsforbudet var, og hvorfor avholdslagene i det hele tatt eksisterte. For å svare på dette, gir jeg en kort presentasjon av hva avholdslagene gjorde, og hva deres mål var. Til slutt i kapittel 2, gir jeg en introduksjon til Trøndernes Avholdslag, og hva de stod for, da jeg ønsker å gi leseren litt informasjon om hva Trøndernes Avholdslag var, før jeg begynner analysen.

Kapittel 3 består av den kvantitative analysen av medlemmene i Trøndernes Avholdslag, men jeg trekker også inn annen litteratur i alle delkapitlene, for å kunne drøfte resultatene mine.

Trøndernes Avholdslag hadde medlemmer som representerte yngre og eldre, begge kjønn og ulike yrker, og nettopp derfor vil dette kapittelet inneholde en dypere analyse av medlemsmassen. Jeg velger også å vie et delkapittel til kvinners engasjement for avholdssaken, og i delkapittelet om yrkesfordelingen, ser jeg nærmere på hva ulike samfunnsklasser, og dermed politiske partier, mente om avholdssaken.

I tillegg til å analysere aldersspennet, kjønnsfordelingen og yrkesfordelingen, inkluderer jeg et delkapittel hvor jeg ser på medlemmenes bosted, og drøfter grunner til at nesten alle medlemmene var fra Trondheim sentrum. I dette delkapittelet ser jeg også på trøndernes forhold til avholdssaken som en hel folkegruppe. Helt til slutt i analysen, drøfter jeg kort noen årsaker til at medlemstallet begynte å synke etter 1919. Den siste delen av oppgaven, kapittel 4, består av en konklusjon. Konklusjonen skal først og fremst svare på problemstillingen min, men jeg skal også sammenligne mine funn med den eksisterende forskningen.

Kapittel 2 – Om avholdslagenes eksistens

2.1 Brennevinsforbudet

Alkohol, og spesielt den sterkere alkoholen hadde lenge vært en samfunnsutfordring også i Norge. I kapittel 3 skal vi gå dypere inn på noen av problemene som alkoholen førte med seg, men ved slutten av 1800-tallet og inn på begynnelsen av 1900-tallet begynte nordmenn å gå sammen i avholdslag for å ta kampen mot den ødeleggende alkoholen. Det første delforbudet

for brennevin og hetvin kom under den første verdenskrigen i 1916, men avholdslag hadde eksistert i landet mange tiår før dette.⁷ Det var heller ikke første gangen Norge innførte lover som hadde noe med alkohol å gjøre, men denne gangen gikk det frem mot et forbud som skulle forby alt salg og servering av brennevin og hetvin.⁸ Etter restriksjonene mot alkohol under første verdenskrig, ble det arrangert en rådgivende folkestemning i 1919, og brennevins- og hetvinsforbudet ble lovfestet i 1921.⁹ I tillegg til at brennevinet skapte samfunnsutfordringer, hadde kristendommen i Norge en direkte påvirkning på ønsket om en streng alkoholpolitikk, ettersom at den norske kirke var imot alkohol i sin helhet.¹⁰ De religiøse og avholdsfolket var ofte de samme menneskene, men ikke alltid, og avholdskampen var ikke bare en kristen kamp. Det var dessuten ikke gitt at politikerne skulle høre på folkeavstemningen i 1919, men det gjorde de ved å innføre et brennevinsforbud etter at 61,6% av de som avga stemme, stemte for forbudet.¹¹

2.2 Hva gjorde avholdslagene?

Avholdslagene rekrutterte medlemmer fra hele den norske befolkningen, og målet var å spre det edrue budskapet.¹² Avholdslagene bestod helt enkelt av personer som ønsket å bidra i kampen for avhold, og mange hadde tro på at en edru befolkning skulle løse alle problemer tilknyttet alkoholmisbruk i Norge. Løsningen skulle komme av at folk fra alle samfunnslag gikk sammen om å kjempe mot alkoholen, og dermed overtale Norges innbyggere så vel som politikerne til å fjerne alkoholen, og ikke minst den sterke alkoholen. Det hadde likevel lenge vært uenigheter om hvilke metoder man skulle bruke for å oppnå dette, men avholdslagene greide likevel å samle avholdsfolket i en felles avholdsbevegelse, som igjen la press på politikerne.¹³ Avholdsfolket mobiliserte, noe som resulterte i at avholdssaken ble en stor politisk sak på begynnelsen av 1900-tallet, og noe de politiske partiene ble nødt til å ta et standpunkt til.¹⁴ I kapittel 3 vil jeg gå nærmere inn på hva de politiske partiene mente om avholdssaken, og hvilken alkoholpolitikk de ønsket å føre.

---

⁷ Fuglum 1995: 1

⁸ Fuglum 1995: 1

⁹ Fuglum 1999: 270

¹⁰ Braadland & Høgevold 1934: 20

¹¹ Fuglum 1995: 210

¹² Hauge 1986: 27

¹³ Hauge 1986: 28

¹⁴ Hauge 1986: 28

I tillegg til å samles og holde møter, gjorde avholdsfolkene og organisasjonene flere ting for å fremme saken sin. Rekruttering av nye medlemmer var i seg selv, en måte å bli sett på, men de måtte også gjøre seg synlig for menneskene som ikke hadde en relasjon til et allerede eksisterende medlem. Blant tiltakene til Trøndernes Avholdslag var å gå i borgertoget på 17. mai, slik at hele Trondheim kunne se dem.¹⁵ Foreningen hadde også en egen fane, som de selvsagt brukte i 17. mai toget, men også på utflukter og ellers når foreningen gikk ute i offentligheten som ei gruppe.¹⁶ I tillegg til dette ga de ut avisa *Samhold* for en periode, og skrev for avisa *Sverre* noen ganger, ettersom at *Sverre* var en avis for trønderske avholdsfolk.¹⁷ Dette var enkle tiltak som mange avholdslag gjorde, for det viktigste var tross alt å være synlig for folk flest for å få stor oppslutning om avholdssaken.

Avholdsfolket hadde også mer effektive og direkte måter å nå ut med budskapet sitt på. Det norske totalavholdsselskaps (D. N. T.) leder fra 1887 til 1927, var Sven Aarrestad som også var Venstrepolitiker.¹⁸ Han knyttet avholdsbevegelsen og politikken tettere sammen, og skulle etter hvert fungere som et bindeledd mellom Stortinget og D. N. T., etter at han flere ganger ble valgt inn på Stortinget.¹⁹ Aarrestad kom blant annet opp med et forslag om folkeavstemninger hvert 5. år angående monopol på brennevinshandel, og arbeidet hele tiden for avholdssaken på Stortinget.²⁰ Aarrestad var en mann som alene fikk utrettet mye, men man skal ikke glemme de andre som talte høyt for avholdssaken. I Trøndernes Avholdslag brukte man for eksempel en betalt avholdstaler til å holde foredrag og opplyse om avholdskampen, noe som ikke var uvanlig, da det var viktig med en dyktig taler for å bli tatt på alvor.²¹

2.3 Presentasjon av Trøndernes Avholdslag

Trøndernes Avholdslag het opprinnelig Trøndernes Totalavholdsforening, og det nye avholdslaget ble stiftet den 18. januar 1885.²² Avholdslaget var et av mange i Trøndelag på samme tid, hvor Trøndernes Avholdslag hovedsakelig bestod av medlemmer fra Trondheim kommune i årene omkring den norske forbudstiden. Medlemstallet ved oppstart av foreningen

---

¹⁵ Engan & Kvam 1935: 8

¹⁶ Engan & Kvam 1935: 10

¹⁷ Engan & Kvam 1935: 8

¹⁸ Braadland & Høgevold 1934: 26

¹⁹ Braadland & Høgevold 1934: 30; Fuglum 1995: 15

²⁰ Braadland & Høgevold 1934: 29-32

²¹ Engan & Kvam 1935: 14-15

²² Engan & Kvam 1935: 3

var 83, og dette tallet skulle endre seg mye i årene mellom 1885 og 1934, men først fra neste kapittel, vil det bli satt fokus på det varierende medlemstallet før, under og etter brennevinsforbudet.²³ Foreningen holdt til i sentrum av Trondheim, og deres første møtelokale var i Søndre gate, hvor de møttes flere ganger i måneden, i alle fall i oppstarten og perioden rundt forbudstiden.²⁴

Det er vanskelig å finne informasjon om hvorvidt Trøndernes Avholdslag var et totalavholdslag, eller i hvilken grad medlemmene var kristne. Det man likevel vet, er at avholdslaget ble innmeldt i Trondhjems fylke av D. N. T, allerede i 1885, og at ca. ti prosent av nordmenn var medlemmer av organisasjoner som var for totalavhold.²⁵ Man kan derfor anta at Trøndernes Avholdslag mente at Norge burde ha et totalavhold til alkohol, selv om det ikke lå i navnet. Dersom totalavhold ikke lå i programmet deres, er det sannsynlig at de fleste medlemmene praktiserte totalavhold likevel, ettersom at avholdsforeningene hadde den forestillingen at samfunnet var bedre uten alkoholen. Trøndernes Avholdslag var ikke en kristen forening, men oppstod nettopp fordi nye tanker gikk ut på at avholdskampen ikke kun var en kristen kamp, men også en sosial kamp for å forbedre samfunnet.²⁶

Kapittel 3 – Hvem var medlemmene i Trøndernes Avholdslag?

3.1 Alder, familierelasjoner og kjønn

Aldersgrense?

Som nevnt bestod medlemsmassen i Trøndernes avholdslag av folk “i alle aldre”, men det er likevel kun voksne mennesker som er medlemmer. Jeg har ikke funnet noe informasjon om en aldersgrense for å være med, men det er andre grunner til at det er sannsynlig at de hadde aldersgrense i foreningen. For det første så er de yngste medlemmene født i 1906, som vil si at de var 14 år gamle i 1920, og dermed kunne ha blitt konfirmert før innmeldelsen. På begynnelsen av 1900-tallet var det ikke nødvendigvis slik at alle ungdommer fra et kull konfirmerte seg samtidig, og derfor kan man ikke vite når de to født i 1906, eller de andre medlemmene under 19 år, ble konfirmert.²⁷ I 1920-årene var man ikke lenger et barn etter konfirmasjonen, og det var tydelig forskjell på de som var konfirmerte og de som ikke var det,

---

²³ Engan & Kvam 1935: 29

²⁴ Engan & Kvam 1935: 3 & 5

²⁵ Engan & Kvam 1935: 4; Fuglum 1995: 177

²⁶ Engan & Kvam 1935: 3

²⁷ Johnsen 1985: 11-12

selv om myndighetsalderen var 21 år.²⁸ Konfirmasjonen kunne derfor vært en naturlig “aldersgrense” for opptak i foreningen, men det kan vi ikke vite for sikkert.

For det andre så hadde Trøndernes Avholdslag tilhørende barnelag og ungdomslag, kalt Barnelaget Bien og Ungdomslaget Dovre.²⁹ Det gir grunn til å tro at de som var under 14 eller konfirmasjonsalder, var medlemmer av barnelaget eller ungdomslaget, dersom de var interesserte i avholdssaken. Det var vanlig at et medlem hadde med seg flere fra familien inn i avholdslaget, noe som gjør det sannsynlig at barn av medlemmene i hovedlaget var en del av barnelaget og ungdomslaget, før de selv kunne melde seg inn i hovedlaget som “voksne”. Ungdomslaget Dovre var særlig aktive i avholdssaken, og rekrutterte sannsynligvis til hovedlaget, men videre diskusjon av barnelaget og ungdomslaget vil falle utenfor denne tekstens tematikk.³⁰

Aldersspennet i medlemsmassen

Det var altså ingen barn med i Trøndernes Avholdslag, men det er likevel interessant å se nærmere på aldersspennet i foreningen. Det eldste medlemmet ble født i 1840, som vil si at han fylte 80 år i 1920, men det skal nevnes at han var 8 år eldre enn den nest eldste, og at det kun var 6 stykker som var over 60 år i 1920. Likevel var det 18 stykker som var over 50 år, altså nesten en femtedel av medlemsmassen, men som vist i diagram 1, utgjorde medlemmene mellom 31 år og 50 år en større andel enn alle de som var over 50 år. I den andre enden av aldersskalaen ser man på diagrammet under, at de under 21 år var 39 stykker, altså 41% av det totalt antall medlemmer på 94. Dersom vi legger til resten av de som er født etter 1890, finner man ut at de under fylte 30 år, utgjør hele 57% av alle medlemmene. De yngre har tatt sin plass i avholdslaget, og dette vitner om et ungt engasjement, selv 35 år etter foreningens grunnleggelse.

---

²⁸ Johnsen 1985: 143

²⁹ Engan & Kvam 1935: 39 & 42

³⁰ Engan & Kvam 1935: 44

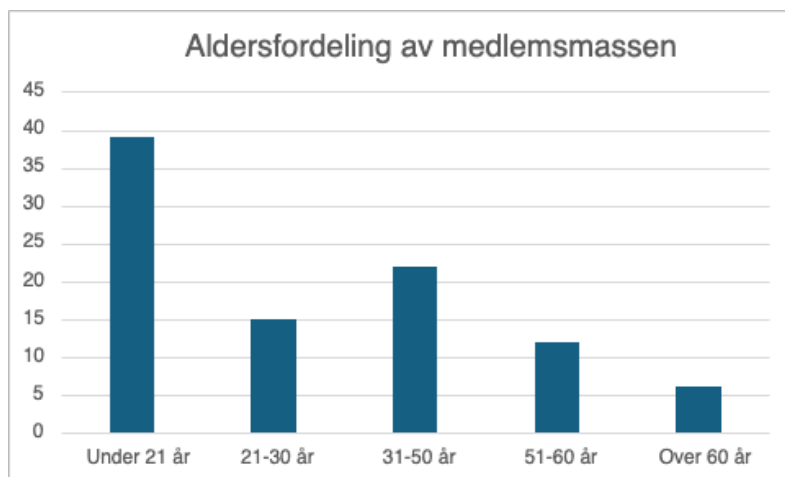

Diagram 1

Diagrammet viser et resultat av egen innhentet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

Til tross for at myndighetsalderen var 21 år i Norge i 1920, måtte man være 23 år for å stemme ved politiske valg.³¹ Selv om over 50% av Trøndernes Avholdslag var under 30 år gammel i 1920, så var det kun et fåtall av dem som kunne stemt under valg om alkoholpolitikk i Norge. Den første folkeavstemningen om brennevinsforbudet var i 1919, men da var stemmerettsalderen fremdeles 25 år, som betød at enda færre av medlemmene i avholdslaget hadde stemmerett.³² Det unge engasjementet for avholdssaken var stort også på nasjonalt plan, noe man kan se i D. N. T.s ungdomsforbund. Særlig etter 1919 økte engasjementet for de unge, som en direkte konsekvens av at de som stemte “ja” til forbudet i 1919, kom i flertall, men vi skal mot slutten av kapittelet se at det totale antallet organiserte avholdsfolk gikk ned på samme tid.³³ Det er interessant å bemerke seg at ungdomsarbeidet hadde vært størst i Trondhjems fylke av D. N. T. i 1919.³⁴ Dette viser at ungdommen i Norge, spesielt trønderne, ønsket å kjempe for et alkoholfritt land, selv om de ikke hadde noen direkte innvirkning på det som skjedde i alkoholpolitikken på Stortinget.

Det er tydelig at Trøndernes Avholdslag var åpent for alle uavhengig av alder, men det var også lite utskiftninger i medlemmene. Det kan være interessant å få med seg at snittalderen er litt over 32 år, noe som kan ha vært en indikasjon på at dette var en voksende bevegelse, og at avholdssaken fanget flere i den perioden sammenlignet med tidligere, men som vi skal se i

³¹ Statistisk Sentralbyrå 2021

³² Statistisk Sentralbyrå 2021

³³ Braadland & Høgevold 1934: 66

³⁴ Braadland & Høgevold 1934: 66-67

kapittel 3.5, sank det totale medlemstallet i perioden. Ved å se på medlemslistene fra 1920 til 1926, kan man se at de aller fleste medlemmene også hadde vært med året før. Av de mellom 21 og 50 år, men også noen eldre, var det flere som hadde vært med siden start, og de 20 med lengst medlemskap ble innmeldt lenge før 1920, og fortsatte å være med til 1935.³⁵ Dette gir inntrykk av at medlemmene var trofaste til både avholdssaken og foreningen, til tross for et synkende medlemstall.

Familierelasjoner i foreningen og kjønnsfordelingen

Som tidligere nevnt, var det ikke uvanlig at flere medlemmer av avholdslaget var i familie med andre medlemmer. Hele 62 av medlemmene i 1920 hadde et eller flere familiemedlemmer med seg i foreningen, som vil si at det var 32 stykker som var eneste medlem fra husstanden. Her er det viktig å påpeke at folketellingen fra 1920, kun gir informasjon om hvem som delte adresse, og hvilken relasjon personene innad i husstanden har. Det betyr at man ikke kan vite hvor mange som hadde med seg familie utenfor egen husstand, og med arbeidet av denne bacheloren har det ikke vært mulig å forsøke å lete frem mer informasjon om individene enn det som er i folketellingen.

Det varierte hvilke familiemedlemmer som var med i avholdslaget, og i noen tilfeller var alle i husstanden medlemmer. Den klart best representerte familien var Enok Engans, som hadde vært medlem siden avholdslagets oppstart, og i året 1920, hadde med seg alle åtte i husstanden.³⁶ En annen familie som tok mer plass i foreningen var Ole Aug. Mathisens, som var seks stykker, og stilte med alle utenom to små barn. Ut over familiene Engan og Mathisen, var det ingen familier som ble representert av mer enn tre stykker, og det var ofte minst et gift par som var med, noen ganger med et barn, eller flere som i Mathisens og Engans tilfelle. Selv om det var mange gifte par med, var det hele 25 personer som var med uten foreldrene sine til tross for at de fremdeles delte bostedsadresse med dem. Her regnes kun ugift ungdom under myndighetsalder, og dette viser jo at mange fant veien inn i avholdsbevegelsen, uten nødvendigvis å bli vervet inn av foreldre.

Det er flere grunner til at det er interessant å se på familierelasjonene i Trøndernes Avholdslag. For det første så var det nødvendig for medlemstallet at familiemedlemmer ble

---

³⁵ Engan & Kvam 1935: 31

³⁶ Engan & Kvam 1935: 31

rekruttert, fordi det også bidro til økte inntekter. I 1920 var medlemskontingenten for menn 2kr, mens den for kvinner var 1kr, noe som gjorde at det var gunstig for foreningens økonomi å ha med flere i familien, i stedet for at for eksempel bare herren i huset representerte husstanden.³⁷ Enda i 1920 var det slik at kvinner ofte adlydde sin mann, og at mannen var familiens overhode, som betød at han som regel i praksis bestemte om familien hans skulle være avholds eller ikke.³⁸ På bakgrunn av dette, hadde han nok ikke trengt å ha familiemedlemmene med i foreningen for at den skulle påvirke deres alkoholsyn, men det ønsket han for avholdslagets del, slik man rekrutterer venner og bekjente for å gjøre foreningen større. Kvinner måtte likevel ikke ha tillatelse av sin mann til å være et organisert avholdsmenneske, så de var med av egen vilje, og som vi nå skal se, var flere kvinner med uten en mannlig forsørger.

Den andre grunnen til at det er interessant å se på familierelasjonene i foreningen er nettopp at 29 kvinner var med uten sin mann eller far, ikke medregnet enkene. Kvinner hadde blitt myndige over 30 år tidligere, i tillegg til at de hadde fått stemmerett i 1913, og for mange var folkeavstemningen om brennevinsforbudet i 1919, første gang de brukte stemmeretten.³⁹ Kvinnene var fri til å engasjere seg som de ønsket, og det kan ha vært viktig for den høye andelen av kvinner i Trøndernes Avholdslag, som for øvrig var på 56%, altså 53 av de 94 medlemmene som vist på diagrammet. De måtte ikke lenger ha tillatelse fra en mannlig forsørger for å delta i det politiske liv, eller i dette tilfellet, delta i avholdsbevegelsen. Innad i avholdslaget ble stemmeretten gitt til kvinner før 1913, og de kunne bli valgt inn i styret fra 1890.⁴⁰

---

³⁷ Trøndernes Avholdslag 1904-1950: møteprotokoller fra 1920

³⁸ Lønnå 1996: 39

³⁹ Fuglum 1995: 185

⁴⁰ Engan & Kvam 1935: 9-10

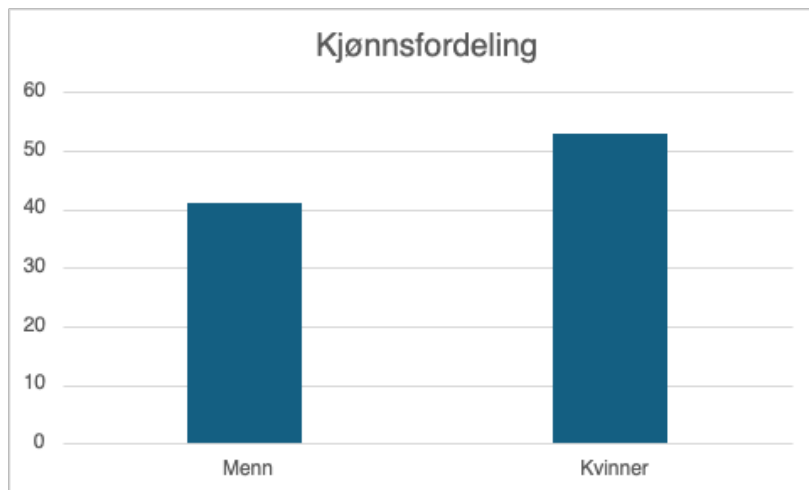

Diagram 2

Diagrammet viser et resultat av egen innhentet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

3.2 Kvinnens deltagelse i avholdsbevegelsen

Kjønnfordelingen i Trøndernes Avholdslag holdt seg jevn mellom 1920 og 1926, selv om medlemstallet sank i samme periode. Det er ikke noe oppsiktsvekkende med antallet kvinnelige eller mannlige medlemmer i årene forbudstiden varte, da differansen i medlemstallet mellom menn og kvinner aldri nådde så mye som 15%. Likevel kan det være interessant å se at det hvert år, var litt flere kvinner enn menn som var medlemmer. Det kan være tilfeldig at kvinnene var noen fler, og som nevnt utgjorde hele 56% i 1920, men differansen er fremdeles for liten til at det gir grunn til å tro at det er særlig store grunner til det. Selv om forholdet mellom menn og kvinner ikke var langt unna å være 50/50, er det likevel verdt å se nærmere på hvorfor kvinnene var med i avholdsbevegelsen, og hvordan de organiserte seg på nasjonal basis.

Det er lite som tyder på at forholdet mellom menn og kvinner var noe annerledes i D. N. T. enn i Trøndernes Avholdslag på 20-tallet. I jubileumsboka til D. N. T. fra 1934, står det nesten alltid “kvinner og menn” når det skrives om medlemmene, for å legge trykk på at medlemsmassen og de som arbeidet for avholdssaken, bestod av både kvinner og menn.⁴¹ I statistikken D. N. T. presenterer i jubileumsboka, står kun det totale medlemstallet, og ingenting om hvor stor del kvinnene utgjorde; men Per Fuglum skriver imidlertid at kvinnene utgjorde et lite flertall i perioder, selv om flertallet ikke var større enn i Trøndernes

⁴¹ Braadland & Høgevold 1934

Avholdslag.⁴² Ettersom at Det norske totalavholdsselskap består av mange avholdslag fra hele landet, ville det vært en for stor oppgave til denne bacheloren, å se gjennom medlemslistene med det målet om å finne antallet menn og kvinner i selskapet. Det vi likevel vet, er at kvinnene var vel så ivrige i avholdssaken som menn, om ikke mer engasjerte.⁴³

Hvorfor tok kvinnene kampen for avholdssaken?

Det var flere grunner til at kvinnene kjempet for avholdsbevegelsen, noe som kan være forklaringer på at de var i et lite flertall i Trøndernes Avholdslag og Det norske totalavholdsselskap på starten av 1900-tallet. Den første grunnen var at mannfolkets drikkevaner påvirket familielivet negativt, særlig blant arbeiderklassen.⁴⁴ Ettersom at husherren tradisjonelt sett, var den som bestemte over pengene og økonomien, stod han fritt til å “drikke opp pengene” familien trengte til andre nødvendigheter. Alkoholmisbruket blant arbeiderklassen førte også til mer uro og vold, i verste fall mot kona og familien.⁴⁵ Sammenhengen mellom arbeiderne og avholdssaken, vil bli sett grundigere på i kapittel 3.4 om yrkesfordelingen.

Avholdsbevegelsen og kvinnebevegelsen hørte til en viss grad sammen ved begynnelsen av 1900-tallet. Kvinnekampen på denne tiden bestod både av likhetsfeminister som ønsket at menn og kvinner skulle være så like som mulig, men også forskjellsfeminister som mente at kvinner og menn hadde forskjellige egenskaper, men at kvinner også skulle få delta i det politiske liv og organisasjoner til tross for at de trengte menn til å beskytte dem.⁴⁶ En del av kvinnekampen gikk derfor ut på at kvinner skulle delta blant annet i avholdsbevegelsen, fordi de skulle utøve et samfunnsmoderskap, som betød at de ikke bare skulle være et omsorgsmenneske i hjemmet, men også for vanskeligere stilte i samfunnet.⁴⁷ Kvinnene i arbeiderklassen hadde altså sin grunn til å støtte avholdsbevegelsen, men disse forskjellsfeministene kom ofte fra borgerlige hjem og var derfor hjemmeværende.⁴⁸ Det vil si at de hadde tid og overskudd til å jobbe for forbudet for brennevin, som de mente var rota til mye vondt i samfunnet.

---

⁴² Braadland & Høgevold 1934: 94; Fuglum 1981: 158

⁴³ Fuglum 1981: 158

⁴⁴ Johansen 2022: 151

⁴⁵ Johansen 2022: 151

⁴⁶ Johansen 2022: 152

⁴⁷ Johansen 2022: 152-153

⁴⁸ Johansen 2022: 152

Kvinneforeninger

I tillegg til at kvinnene ofte utgjorde et lite flertall i avholdsforeningene, var det ikke uvanlig at de dannet seg egne kvinneforeninger som kjempet for avholdssaken. Trøndernes Avholdslag hadde en egen kvinneforening, også under forbudstida, hvor medlemmene hadde oppgaver som hjalp til med å holde avholdslaget i gang.⁴⁹ Det var ofte oppgaver som hadde med inntjening av penger til foreningen å gjøre, og de hadde gjerne typiske “kvinneoppgaver” som å holde basarer og lage en fane til avholdslaget.⁵⁰ Dette var ikke særegent for Trøndernes Avholdslag, og for å komme med noen eksempler fra Trøndelag, hadde både Namsos og Nidaros avholdslag lignende kvinneforeninger som utførte de samme typer oppgaver.⁵¹ Selv om de ikke var egne, uavhengige kvinneforeninger, la de inn en viktig innsats for hovedlaget.

Det fantes ikke kun kvinneforeninger som var en del av større hovedforeninger, men også selvstendige kvinneforeninger som arbeidet for avholdssaken. Norske kvinners totalavholdsselskap (NKTS), ble også kjent som Det Hvite Bånd, etter at foreningen fikk kontakt med Det Hvite Bånd foreninger internasjonalt.⁵² Foreningen rekrutterte medlemmer fra hele landet, og kvinneforeningen skilte seg fra Trøndernes Avholdslag og andre avholdslag, ved at kristendommen stod i sentrum, og at det var strenge regler medlemmene måtte forholde seg til, for eksempel at de ikke fikk lov til å være medlemmer av andre avholdsforeninger ved siden av Det Hvite Bånd.⁵³ Det var ofte overklassekvinner som var med i Det Hvite Bånd, altså typiske forskjellsfeminister, som mente at de gjorde en samfunnstjeneste gjennom å engasjere seg for foreningen, og kunne derfor blant annet ikke servere noen form for alkohol i private selskaper og lignende.⁵⁴ Kvinner kjempet for avholdssaken over hele landet, og i alle samfunnsklasser, men bidro på forskjellige måter, og hadde ulik motivasjon for hvorfor avholdssaken var viktig for dem.

Kvinnens plass i avholdsbevegelsen

Selv om kvinnene hadde sine grunner til å være engasjert i avholdssaken, var det ikke like lett å komme seg opp og frem, og bli hørt i like stor grad menn. Kvinner i Trøndernes Avholdslag kunne som nevnt bli valgt inn i styret allerede i 1890, men det betød ikke nødvendigvis at de

---

⁴⁹ Engan & Kvam 1935: 37

⁵⁰ Engan & Kvam 1935: 37-38

⁵¹ Aspaas 1944: 58; Johnsen 1979: 66

⁵² Johansen 2022: 156

⁵³ Johansen 2022: 156 & 158

⁵⁴ Johansen 2022: 157-158

tok like stor plass i styret som menn.⁵⁵ I 1920 og 1921 ble ingen kvinner valgt inn i styret, foruten ei kvinne hvert år som ble valgt som varamedlem, men etter hvert ble Lilly Tiller valgt inn som eneste kvinne i styret.⁵⁶ Det kan hende at det var få kvinner som ønsket å sitte i styret, og at de hadde nok med å arbeide for kvinneforeningen eller andre komiteer, men man vet likevel at første del av 1900-tallet var preget av menns dominans i lederstillinger og lignende. Dersom man ser på hvem som var formenn og ledere i D. N. T. opp igjennom historien, legger man raskt merke til at det nesten utelukkende var menn som hadde disse vervene, hvor eneste unntak var Elin Rø Ludvigsen på 1990-tallet, og Jorunn S. Holsen godt inne på 2000-tallet.⁵⁷ Likevel var D. N. T. positive til kvinners deltagelse, og noen kvinner fikk en plass i styret så tidlig som i 1889, selv om det skulle ta hundre år før den første kvinnen fikk lederposisjonen.⁵⁸

3.3 Geografiske ulikheter

Avholdsbevegelsen i Trondheim og Trøndelag

Navnet, Trøndernes Avholdslag, indikerer at foreningen var for beboere i Trøndelag, men det var nesten bare folk fra Trondheim kommune som var medlemmer. Trondheim (Trondhjem) kommune i 1920, inkluderer ikke områdene Byneset, Leinstrand, Strinda, Tiller og Klæbu, samt deler av Lade og Byåsen.⁵⁹ I diagram 3 ser vi at, av de 94 medlemmene som lot seg identifisere, hadde 90 av dem adresse i Trondheim kommune, mens 4 av dem hadde bostedsadresse andre steder i Trøndelag. Det er grunn til å tro at noen av de 9 medlemmene jeg ikke greide å identifisere ved hjelp av folketellingen i 1920, bodde utenfor Trondheim, for som nevnt i kapittelet om metode, fantes det personer med de navnene i andre kommuner i Trøndelag. Det gjør at det kan bli feil å si at kun 4% av medlemmene bodde utenfor Trondheim, når det finnes en sannsynlighet for at opptil 12% bodde utenfor. Det man ser er at Trøndernes Avholdslag i hovedsak var en forening for folk i Trondheim, og ikke så mye for resten av Trøndelag.

---

⁵⁵ Engan & Kvam 1935: 10

⁵⁶ Engan & Kvam 1935: 32; Trøndernes Avholdslag 1904-1950: møteprotokoller fra 1920 & 1921

⁵⁷ D. N. T.

⁵⁸ D. N. T.; Johansen 2022: 161

⁵⁹ Bratberg 1996: 23

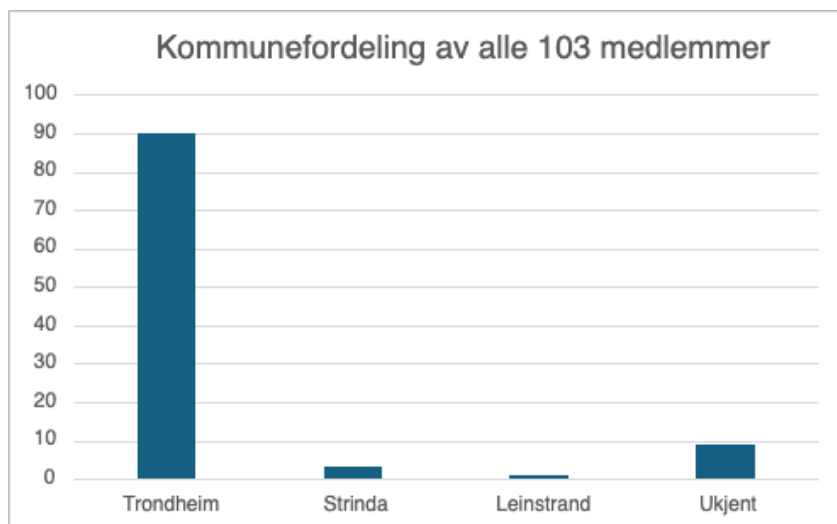

Diagram 3

Diagrammet viser et resultat av egen innhentet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

Det står ingenting utdypende om hvor medlemmene bor, eller hvorfor noen av dem var med til tross for bostedsadresse utenfor Trondheim, i møteprotokollene til foreningen fra 1920 og 1921. Det gjør det også vanskelig å vite hvorfor fire av dem var medlemmer, til tross for at det fantes avholdslag på Strinda, hvor tre av dem bodde, og på Leinstrand hvor den siste bodde.⁶⁰ Trygve Arntsen Mathisen bodde på Leinstrand under folketellingen i 1920, fordi han var elev ved Skjetlein landbruksskole, og i tillegg til ham, er det hele 10 stykker som har samme etternavnet i foreningen, noe som kan bety at han er medlem på grunn av eventuelle familiemedlemmer i avholdslaget.⁶¹ Han er imidlertid ikke å finne i folketellingen fra 1910, så det blir bare spekulasjoner. En annen mulighet er så klart at de var medlemmer av Trøndernes Avholdslag, før de muligens flyttet ut av byen. Uavhengig av hvor medlemmene hadde sin adresse, holdt som nevnt avholdsforeningen til i sentrum av Trondheim.⁶²

De aller fleste i Trøndernes Avholdslag bodde i det som i dag kalles Midtbyen i 1920, men som nevnt flere ganger, fantes det andre avholdslag i resten av Trøndelag. Alene hadde Sør-Trøndelag fylke 172 avholdslag på sitt meste, tilbake i 1914, noe som tilsvarte 16 507 organiserte avholdsfolk i Sør-Trøndelag det året.⁶³ Med Inntrøndelag fylke og Namdalen fylke, var det enda flere avholdslag, og i 1934 hadde Inntrøndelag og Namdalen fylke 50

⁶⁰ Sverre, Fellesblad for avholdsfolk i Trondhjem og Trøndelag 1930: 1

⁶¹ Folketellingen i 1920, Trygve Arntsen Mathisen

⁶² Engan & Kvam 1935: 3

⁶³ Braadland & Høgevold 1934: 136

avholdslag med 2309 medlemmer, mens Sør-Trøndelag hadde 102 lag med 4158 medlemmer.⁶⁴ Dette viser at avholdssaken engasjerte trønderne i første del av 1900-tallet, og at Trøndernes Avholdslag kun var et lokallag av mange i Trøndelag. Det har vist seg vanskelig å skulle finne en oversikt over alle disse avholdslagene i Sør-Trøndelag, men det kan tenkes at det fantes egne avholdslag for arbeidere på blant annet Bakklandet og Lademoen, da Arbeiderpartiet stod sterkt der, samt at det var flertall for forbudet i disse to valgkretsene.⁶⁵

I tillegg til at det var mange avholdslag i Trøndelag langt inne på 1900-tallet, er det interessant å sette søkelyset på hvor mange som var organiserte avholdsfolk, for å tydeligere kunne se hvor “populær” avholdssaken var både i Trøndelag og resten av landet. I Søndre Trondhjems amt var 14,9% av innbyggerne organiserte avholdsfolk i 1919, og i Nordre Trondhjems amt var det så vidt litt færre, med 14,7% av innbyggerne.⁶⁶ Tallene viser at Søndre og Nordre Trondhjems amt var på fjerde og femte plass nasjonalt, når det gjaldt hvilket amt som hadde den største andelen av befolkningen i organiserte avholdslag i 1919.⁶⁷ For ordens skyld var det 20 amt i Norge i 1919, hvor to av dem var byamt.⁶⁸ Den totale prosentandelen av avholdsfolk i hele Norge var på ca. 10% dette året, som vil si at trønderne var bedre representert enn enkelte andre amt som for eksempel Kristiania, hvor kun 4,5% av innbyggerne var organiserte.⁶⁹ Trøndelag var med andre ord blant de mer ivrige områdene på ja-siden for brennevinsforbudet.

By mot distrikt

Ettersom at trønderne utgjorde en stor del av avholdsbevegelsen i Norge i tiden rundt folkeavstemningen for brennevinsforbudet, gir det grunn til å tro at folket i Trondheim var godt representert i statistikken til ja-siden, men slik var det ikke. Det var fortrinnsvis distriktene som var for totalavhold og brennevinsforbudet, mens trondhjemmerne var å anse som mot brennevinsforbudet.⁷⁰ Både Kristiania og Bergen var også storbyer som var imot avhold, og det største argumentet som ble brukt mot forbudet, var at det begrenser nordmenns

---

⁶⁴ Braadland & Høgevold 1934: 138

⁶⁵ Christiansen 1973: 302

⁶⁶ Fuglum 1995: 177

⁶⁷ Fuglum 1995: 177

⁶⁸ Thorsnæs 2021

⁶⁹ Fuglum 1995: 177

⁷⁰ Fuglum 1995: 178

frihet, og at ikke staten skulle regulere privatlivet til folk mer enn den allerede gjorde.⁷¹ Dette vil si at Trøndernes Avholdslag rekrutterte medlemmer i en by hvor flertallet var mot forbudet av brennevin, og at det organiserte avholdsfolket var i et større mindretall i Trondheim, enn i de mer landlige områdene i det som i dag er Trøndelag fylke.

Distriktene i Norge stemte ofte for forbud, men det betød ikke at avholdsbevegelsen var en kampsak særlig for de landlige områdene.⁷² Avholdsbevegelsen strakk seg over hele landet, og var like aktuell for kristne borgere som arbeiderne, med andre ord at personer fra ulike samfunnsklasser stod sammen i kampen for forbudet.⁷³ Når det er sagt, var det noen samfunnsgrupper som lente mer mot den ene siden enn den andre, til tross for at unntakene var mange. De som jobbet mot brennevinsforbudet var ikke sjeldent velstående borgere som stemte Høyre, og som gjerne hadde noe å tjene på alkoholsalget.⁷⁴ Noen ganger var grunnen til at de stemte nei til forbudet, at det var sterke tradisjoner med alkohol i de øvre samfunnsjiktene, ofte forbundet med fine selskaper og lignende, mens andre ganger kunne grunnen være at de var innblandet i alkoholhandelen selv, eller på andre måter kunne tjene gode penger på omsetningen av brennevin.⁷⁵ Uansett hvilket motiv motstanderne hadde, var ikke de konservative særlig interessert i å forandre på lover som i deres øyne fungerte utmerket, eller innføre lover som begrenset konkurransen i markedet.⁷⁶ Disse konservative og velstående borgerne, bodde helst i de større byene, og fører derfor til at en lavere andel av befolkningen stemte for forbudet i byene enn på landet.

3.4 Yrkesfordelingen i avholdslaget

For å kunne si noe om hvem medlemmene av Trøndernes Avholdslag var, og hvem de var i forhold til avholdsbevegelsen ellers i landet, er det nødvendig å se på hvilke yrker medlemmene hadde. Yrkene vil gi informasjon om hvilke samfunnsklasser de tilhørte, og på 1920-tallet betydde yrket mye mer for hvilken plass man hadde i samfunnet, enn det gjør i dag. Status i samfunnet hadde dessuten mer og si for hvor man stod politisk på begynnelsen av 1900-tallet, i motsetning til i dag, hvor mange arbeidere gjerne stemmer mer mot høyre enn de ofte gjorde den gang. Den eneste informasjonen som finnes om hvilke samfunnsklasser

---

⁷¹ Fuglum 1995: 178 & 187

⁷² Fuglum 1995: 178

⁷³ Fuglum 1995: 178

⁷⁴ Fuglum 1995: 190

⁷⁵ Fuglum 1995: 190

⁷⁶ Fuglum 1995: 190

medlemmene av Trøndernes Avholdsbevegelse tilhørte, er yrkestittelen og eventuelle tjenestefolk som står oppført i folketellingen fra 1920. Det er også viktig å bemerke seg at 11 av medlemmene gikk på skole i 1920, og dermed ikke arbeidet.

Skolegang

Fra 1920 gikk barn på skole i minimum syv år, og de fleste i Trøndernes Avholdslag som var elever, gikk i middelskolen som bygget på de syv årene i folkeskolen.⁷⁷ Kun tre medlemmer gikk på skole som var høyere enn middelskolen, hvor en av dem gikk på handelsskole, en var gymnasiast, mens den tredje gikk på Trondhjems Kathedralskole. At noen av de yngre i avholdslaget fikk gå lengre på skole, betyr gjerne at deres familier ikke var fattige, ettersom at de kunne bruke tiden sin på skolen i stede for å tjene penger til familien. Bøndene og de som bodde på landet, ønsket ofte at barna skulle jobbe på gården fra tidlig alder for å få gårdslivet til å gå rundt, noe som førte til at barna i byene ikke sjelden fikk lengre skolegang, selv om også bøndene måtte gå på den obligatoriske folkeskolen.⁷⁸ I Trøndernes Avholdslag var det ingen som hadde bonde som yrke dette året, men siden avholdslaget hovedsakelig var en forening for folk i Trondheim kommune og sentrum, var det ikke så rart at bøndene ikke var med i dette avholdslaget.

Det er heller ingen studenter som står oppført i medlemslista fra 1920, og på denne tiden var det fremdeles overvekt av velstående borgere på høyere utdanning. De som gikk høyere utdanning tilhørte derfor de øverste samfunnsklassene, og som det ble diskutert i slutten av kapittel 3.3, var det som regel toppsjiktet av det norske samfunnet som var imot brennevinsforbudet.⁷⁹ Ettersom at de mest velstående i samfunnet, lente mer mot nei-siden, er det en mulig forklaring på hvorfor det ikke var noen studenter med i Trøndernes Avholdslag.⁸⁰ Det kan også være mer tilfeldig at ingen studenter var medlemmer i 1920, for utover på 20-tallet fikk Det norske totalavholdsselskap flere studielag rundt om i landet, hvilket betyr at det fantes engasjerte avholdsfolk blant studentene også.⁸¹

---

⁷⁷ Berge 1960: 17 & 27

⁷⁸ Berge 1960: 14-15

⁷⁹ Fuglum 1995: 190

⁸⁰ Fuglum 1995: 190

⁸¹ Braadland & Høgevold 1934: 74-75

Kvinnernes arbeidsliv

Av de 53 kvinnene som lot seg identifisere i Trøndernes Avholdslag, var så mange som 25 av dem hjemmeværende. Nesten halvparten av de kvinnelige medlemmene var uten lønnet arbeid, og det viser til at mange av kvinnene i foreningen måtte være hjemme for å stelle med hus og barn, da det var dyrt å skulle betale noen andre for å utgjøre de oppgavene for dem.⁸² Det vil derfor være vanskelig å si noe om hvor velstående medlemmene av avholdsforeningen var, uten å se på mannen deres sitt yrke. Alle de hjemmeværende har yrkestittelen husmor, foruten 6 yngre kvinner som har tittelen husarbeid hjemme, eller bare "hjemme", fordi de fremdeles bor hos sine foreldre. Et medlem, Alette Marie Sæther, står kun oppført som hustru, noe som kunne indikert at hun ikke trengte å gjøre husmorsoppgaver på grunn av rikdom, men i folketellingen fra 1920 står det ingenting om at familien hadde tjenestepiker, kun ei hjemmeværende datter, så man kan anta at hun også fungerte som ei husmor.⁸³

Kvinner i Trøndernes Avholdslag

	Arbeid	Ikke arbeid	Skole	Totalt
Gift	1	16	0	17
Ugift	20	9	7	36
Totalt	21	25	7	53

Tabell 1

Tabellen viser et resultat av egen innhentet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

Ingen av kvinnene i Trøndernes Avholdslag gikk videre skole enn middelskolen i 1920, med unntak av ei som gikk på handelsskole. Som vi ser i tabell 1, var 9 av de ugifte hjemme, mens 16 hadde annet arbeid. Av den grunn at kvinner helst skulle gifte seg med en mann som kunne forsørge familien alene, var ikke utdanning sett på som like nødvendig for kvinner.

Mesteparten av de ugifte kvinnene i Trøndernes Avholdslag hadde arbeid å gå til, men idealet var at de skulle avslutte arbeidet så snart de ble gift, og stelle for familien i stedet.⁸⁴ I tillegg til at husmorsrollen var nødvendig for å ta vare på barna og holde hjemmet i stand, var det også politiske grunner til at den gifte kvinnen skulle være hjemme. Arbeidsledigheten var stor i 20-årene, noe som førte til at LO og Arbeiderpartiet ønsket at de ledige stillingene skulle

⁸² Stugu 2018: 75

⁸³ Folketellingen i 1920, Alette Marie Sæther

⁸⁴ Lønnå 1996: 32

tilfalle menn og ugifte kvinner, slik at gifte kvinner uten barn som ønsket å arbeide, uansett ville slite med å finne arbeid.⁸⁵ Det var heller ingen garanti for at ugifte kvinner fikk arbeid, noe som kunne vært en årsak til at 9 av de ugifte arbeidet med husarbeid hjemme, da menn ble prioritert over kvinner fordi de var forsørgere.⁸⁶ Det at 9 av de kvinnelige medlemmene var hjemmeværende selv om de var ugifte, tyder likevel på at noen av familiene var velstående i noen grad, ettersom at familiene deres kunne forsørge dem.

For de kvinnene som hadde arbeid, var det sjeldent de fikk de samme jobbene som menn. Tradisjonelle kjønnsroller var gjeldende i arbeidslivet, og kvinner måtte godta “kvinnearbeid”, som ofte var underordnede stillinger med en mannlig leder, i tillegg til at arbeidet var dårligere betalt.⁸⁷ Dette gjaldt i høyeste grad også for de arbeidende kvinnene i Trøndernes Avholdslag, for her hadde alle typiske kvinnejobber. De fleste hadde arbeid i butikk og lignende eller som serveringsdame og kafévertinne, mens noen av dem jobbet i telegrafanlegg som så mange andre kvinner på samme tid. De resterende arbeidet med teppesømsom, som syerske, rengjøringsarbeider, kontordame, påleggerske og tjenestepike, som alle var jobber for kvinner. Påleggerske var utelukkende en jobb for kvinner, og jobben var å legge på ark som skulle trykkes i et boktrykkeri.⁸⁸ Dette gir informasjon om at flere av kvinnene i Trøndernes Avholdslag måtte ha “arbeiderklassejobber”, og man kan derfor anta at noen av medlemmene tilhørte arbeiderklassen. Likevel var det ei gift kvinne fra Trøndernes Avholdslag som hadde arbeid ved siden av mannens, og hun jobbet som kafévertinne, men de hadde ikke barn, og de hadde to tjenestepiker til å ta seg av hjemmet.⁸⁹

De mannlige medlemmenes yrker

De gifte kvinnene var i stor grad hjemmeværende, og de ugifte hadde for det meste arbeid å gå til, men for å få mer kunnskap om hvilke samfunnsklasser medlemmene tilhørte, er det nødvendig å se på mennenes yrker. Som kjent var 32 av medlemmene med uten et annet familiemedlem, og på grunn av denne oppgavens størrelse, vil det ikke være rom for å analysere husstandene til hvert enkelt medlem. Derfor vil denne delen av teksten fokusere på hvilke yrker de mannlige medlemmene hadde, uten nødvendigvis å se på det i sammenheng med hvorvidt deres hustru var hjemmeværende eller ikke. Det betyr at målet med å analysere

---

⁸⁵ Lønnå 1996: 33

⁸⁶ Lønnå 1996: 33

⁸⁷ Lønnå 1996: 26

⁸⁸ Sosialdepartementet 1938: boktrykker 1

⁸⁹ Folketellingen i 1920, Thine Næss

de mannlige medlemmene, er å skape et helhetlig bilde over hvor velstående medlemmene var, heller enn å se på hver enkelt familie som har noe med Trøndernes Avholdslag å gjøre. De ugifte kvinnenes yrker gir inntrykk av at noen av dem tilhørte arbeiderklassen, men det er likevel interessant å se hva som skjer med den antagelsen når også mennenes yrker blir analysert.

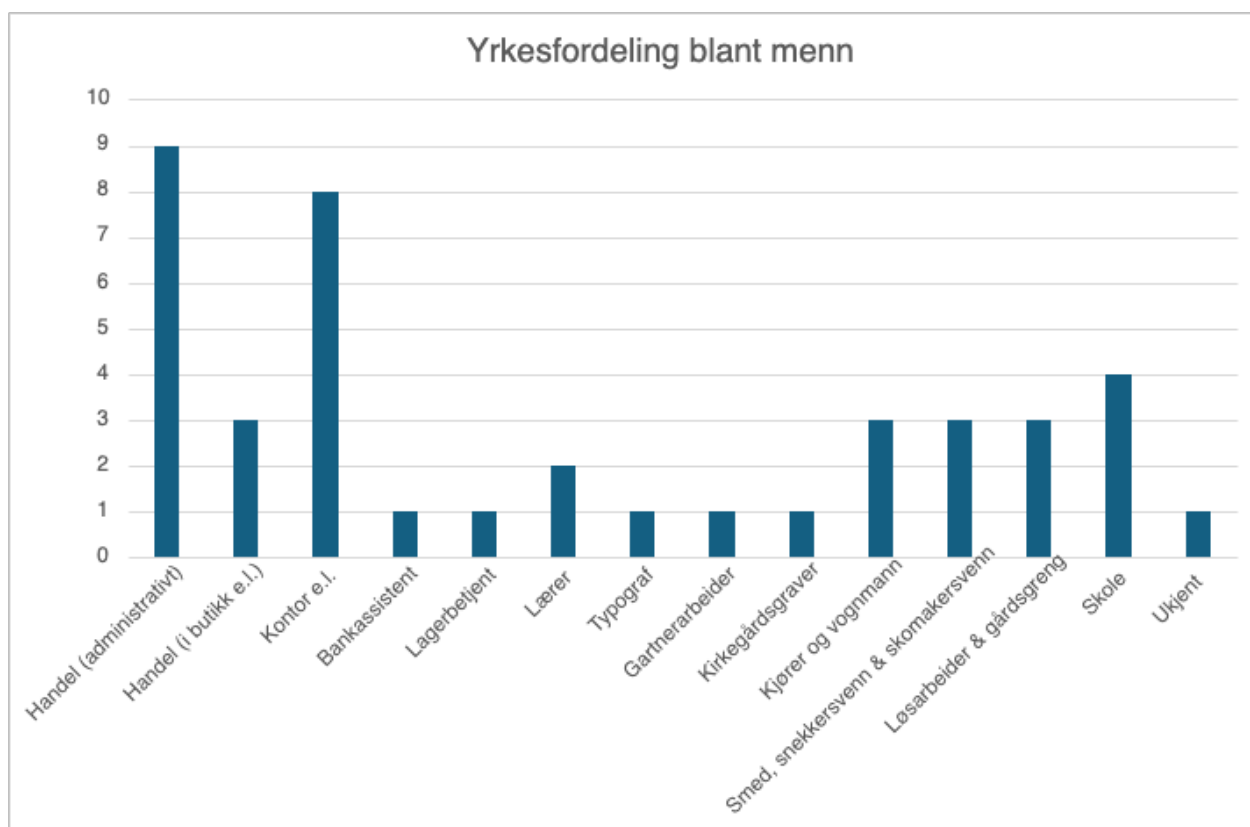

Diagram 4

Diagrammet viser et resultat av egen innhentet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

Som man kan se helt til venstre i diagram 4, drev de fleste av de 41 mennene med handel eller salg i en eller annen form. Det å arbeide med handel kan bety mye, og det er stor forskjell på å være en småkjøpmann, og det å ta over en stor familiebedrift med mye overskudd.⁹⁰ Enok Engan er et eksempel på en som var kolonialkjøpmann, noe som kan tilsi at han var en småkjøpmann, men det trenger likevel ikke å bety at økonomien var trang.⁹¹ Folketellingen fra 1920 gir også informasjon om at hans hustru var husmor, og at den yngste datteren deres

⁹⁰ Sosialdepartementet 1938: handel

⁹¹ Folketellingen i 1920, Enok Engan; Sosialdepartementet 1938: handel

gjorde husarbeid hjemme sammen med en nær slektning som også jobbet med husarbeidet hjemme hos dem.⁹² Denne informasjonen taler for at familien Engan ikke tilhørte arbeiderklassen, men heller ikke overklassen. Et annet eksempel på en familie som får sin inntekt fra handel, er familien Mathisen, hvor husherren var handelsbestyrer, mens barna var expeditrice og handelsbetjent.⁹³ Man kan anta at de jobbet innenfor den samme bedriften, og yrket handelsbestyrer kan føre til gode lønninger.⁹⁴

Tre av de mannlige medlemmene hadde jobb som kontorsjef, og flere av dem hadde en eller annen kontorjobb. En kontorjobb kan romme mye forskjellig, som gjør at det er vanskelig å si noe mer om lønna enn at den varierer stort, og at den i de fleste tilfeller vil være bedre enn en typisk arbeiderklassejobb, som for eksempel å jobbe “på gulvet” i en fabrikk.⁹⁵ Selv om det er utfordrende å si noe om yrket “kontormann”, kan man se på noen av de andre kontoryrkene som flere av medlemmene i Trøndernes Avholdslag hadde, eksempelvis kontorsjef og kontorbetjent. Å være en kontorsjef er en høyt rangert jobb, som dermed gir god lønn, men det er likevel sjeldent at en kontorsjef skaffer seg nok kapital til å kunne starte en egen forretning.⁹⁶ Om det i det hele tatt var noen i Trøndernes Avholdslag i 1920 som tilhørte landets elite, var det svært få, til tross for at noen av medlemmene hadde gode lønninger, sammenlignet med en alminnelig arbeider.

Blant medlemmene av Trøndernes Avholdslag finner man også lærere. Det er ikke oppgitt informasjon i folketellingen som forteller noe om hvor de er lærere, altså hvilke skoler og klasstrinn de var lærere for, slik at vi heller ikke vet hvor mye utdanning de hadde. I 1920 tjente en mannlig lærer i byen mellom 3500kr og 5500kr, hvor 3500kr var grunnlønnen, mens man fikk 5500kr dersom man fikk maksimum ut av alderstilleggene.⁹⁷ Denne lønna er ikke fast for alle lærere, da det varierte hvor mange timer de arbeidet i uka, og lønna kunne komme opp på 6000kr i året.⁹⁸ Dersom man sammenligner lønna til en lærer i byen med en handelsbestyrer, finner man ut at handelsbestyreren kunne tjent både mer og mindre enn en lærer, da lønna til en handelsbestyrer varierte mellom 1200kr og 10 000kr i 1938.⁹⁹ Dette blir

---

⁹² Folketellingen i 1920, Eniok Engan

⁹³ Folketellingen i 1920, Ole Aug. Mathisen

⁹⁴ Sosialdepartementet 1938: handelsbestyrer

⁹⁵ Sosialdepartementet 1938: kontorfunksjonær

⁹⁶ Sosialdepartementet 1938: kontorfunksjonær

⁹⁷ Hagemann 1992: 164

⁹⁸ Roll-Hansen 1999

⁹⁹ Sosialdepartementet 1938: handelsbestyrer

likevel ikke en nøyaktigsammenligning, da lønna antageligvis var noe annerledes tilbake i 1920. Som lærer var man langt unna 1920-tallets elite og overklasse, men selv lærerne var fornøyde med lønna i 1920.¹⁰⁰

Arbeideryrker

Som vist gjennom yrkesfordelingen i diagram 4, hadde over halvparten av de mannlige medlemmene av Trøndernes Avholdslag middels gode til gode lønninger, med andre ord, bedre lønninger enn arbeiderne og de som hadde enda mindre, for eksempel de arbeidsløse. Det bør nevnes at 4 av mennene fremdeles gikk på skole, og ikke hadde arbeid ennå. Da gjenstår kun ca. En fjerdedel av mennene, og disse kan man, etter å ha sett på yrket deres, plassere i arbeiderklassen. Alderen til de mannlige arbeiderne varierte fra 20 år til over 60 år gammel, og det er vanskelig å skulle si noe om hvorfor akkurat de arbeiderne var med i avholdsforeningen, eller hvordan de ble rekruttert inn i laget, annet enn at avholdskampen var for alle samfunnslag og kulturer.¹⁰¹

Selv om majoriteten av Trøndernes Avholdslag var høyere opp på den sosiale rangstigen, er det allikevel nødvendig å se på lønningene deres, for å kunne sammenligne de ulike samfunnssklassene. Et av medlemmene var skomakersvenn, og dette yrket hadde en ganske gjennomsnittlig lønn for en arbeider i byen.¹⁰² Dagslønnen til en skomakersvenn lå på 15,41kr, som tilsvarte ca. 4800kr i året, og man ser raskt at en skomakersvenn kunne ha like god lønn som en lærer.¹⁰³ Flere lærere hadde som kjent høyere lønn enn dette, og det skal nevnes at lærerne også fikk støtte til husleien.¹⁰⁴ Sammenligner man lønnen til en skomakersvenn med en handelsbestyrer, finner man ut at en velstående handelsbestyrer kunne tjene over tre ganger så mye som en skomakersvenn. Til sammenligning fikk en gjennomsnittlig tjenestepike 677kr i årslønn.¹⁰⁵ Forskjellene i levestandard var derfor store i Trøndernes Avholdslag, selv om de fleste lå i midtsjiktet, og kun ytterpunktene i avholdslaget hadde særlig store eller små inntekter. Dessuten har vi ingen konkrete tall på hva individene i Trøndernes Avholdslag tjente, så det er ikke sikkert handelsbestyrerne eller kontorsjefene tjente så mye som det dobbelte av arbeiderne.

---

¹⁰⁰ Hagemann 1992: 164

¹⁰¹ Fuglum 1995: 178

¹⁰² Statistisk Sentralbyrå u.å.-a

¹⁰³ Statistisk Sentralbyrå u.å.-a

¹⁰⁴ Hagemann 1992: 164

¹⁰⁵ Statistisk Sentralbyrå u.å.-b

Hvordan stilte samfunnssklassene seg til avholdssaken?

Etter å ha sett på de ulike yrkene i Trøndernes Avholdslag, og hvilke forskjeller som fantes, skal oppgaven bevege seg over til å handle om hvordan samfunnssklassene stilte seg til avholdssaken. Medlemsmassen består både av arbeidere, høyt utdannede og middelklassen, og som vi vet var avholdssaken for alle samfunnssklasser, men de hadde ulike motiver for sitt engasjement. I kapittel 3.3 kom det frem at de rikeste borgerne i byene, var typiske høyrevelgere som oftere stemte mot avholdssaken, mens arbeiderne var de ivrigste motstanderne til brennevinet.¹⁰⁶ Interessant nok hadde avholdsforeningen en overvekt av samfunnets bedrestilte, som er antatt at ikke ville stemt Arbeiderpartiet. Drukkenskap og alkoholmisbruk var ikke kun et problem blant arbeiderne, men for alle samfunnslag, og det er derfor naturlig at også de som var over arbeiderklassen, var lei av alkoholens ødeleggende kraft i samfunnet.¹⁰⁷ Høyre og Frisinnede Venstre ønsket mer frihet til folket, også i forbindelse med avholdssaken, men det betyr likevel at den enkelte Høyre- eller Venstrevelger kunne ha egne grunner til å være imot brennevinen, og ta et eget verdivalg.¹⁰⁸ De private grunnene kunne være at man ville følge den norske kirkas regler om alkohol eller at man opplevde at alkoholen førte med seg for mye elendighet i nærmiljøet eller samfunnet generelt.¹⁰⁹

Høyre og Arbeiderpartiet var på hver sin ende av skalaen av alkoholpolitikken, men det var ikke slik at Høyre ønsket fri flyt av alkohol uten kontroll. Begge sider ønsket en alkoholpolitikk med regler for alkoholbruk, men det var uenigheter om hvor strengt forbudet skulle være.¹¹⁰ Høyre mente det var bedre med et mildere forbud, med regler og kontroll som en fortsettelse på rasjoneringen fra første verdenskrig, mens Arbeiderpartiet lenge ønsket seg et totalforbud, noe som aldri hendte, da det aldri gikk lengre enn et brennevinsforbud.¹¹¹ Å være arbeiderpartivelger var ikke ensbetydende med å være avholdsmann og omvendt, men Arbeiderpartiet førte en mye hardere kamp mot alkoholen enn høyresiden.¹¹² Hvordan man stilte seg til avholdssaken, var heller ikke avgjørende for hvor man stod politisk, slik Trøndernes Avholdslag antageligvis var et eksempel på. En felles kampsak stod i dette tilfellet sterkere enn ideologiske overbevisninger.

---

¹⁰⁶ Fuglum 1995: 190

¹⁰⁷ Fuglum 1995: 192-193

¹⁰⁸ Fuglum 1995: 200

¹⁰⁹ Fuglum 1995: 612

¹¹⁰ Fuglum 1999: 256-257

¹¹¹ Fuglum 1995: 193; Fuglum 1999: 256-257

¹¹² Fuglum 1999: 7

Høyre og Arbeiderpartiet var uenige om alkoholpolitikken, men imellom disse ytterpunktene stod Venstre i en liten skvis. Mange venstremenn og venstrevelgere var for en streng alkoholpolitikk, mens andre ønsket en mer liberal alkoholpolitikk.¹¹³ Flere venstrepolitikere hadde i tiden før brennevinsforbudet, ulike forslag til venstres alkoholpolitikk, og det var lenge uenigheter om hvordan Venstre skulle stille seg i denne saken.¹¹⁴ Mange anså det som naturlig at Venstre skulle være på avholdsfolkets side, og de ble etter hvert knyttet mer sammen, helt til Venstre bestemte seg for å tale for avholdssaken i 1918, noe som førte dem lengre unna et samarbeid med Høyre.¹¹⁵ Venstre satt i regjering fra 1919, men det var uansett folkeavstemningen i 1919 som førte til at det ble brennevinsforbud. Fordi medlemmene av Trøndernes Avholdslag selvfølgelig var for avhold, og de færreste kan ha hatt god kapital eller vært særdeles velstående, er det sannsynlig at mange av medlemmene ville vært Venstre-velgere i stedet for Høyre-velgere.

Medlemmene av Trøndernes Avholdslag, og generelt andre avholdslag i landet, var en sammenblanding av medlemmer fra gode og verre levekår, men det er likevel grunn til å se nærmere på hvorfor Arbeiderpartiet kjempet for avhold og forbud mot brennevin. Avholdslagets medlemmer kan tenkes å ha ulikt politisk ståsted, men på tross av det, var de alle enige i Arbeiderpartiets syn på hva en god alkoholpolitikk var. Som skrevet i kapittel 3.2, hadde mange arbeidermenn dårlige drikkevaner, og flere av dem drakk opp lønningene i stedet for å forsørge familien.¹¹⁶ For å gi et tydeligere bilde på arbeidernes alkoholutfordringer før brennevinsforbudet, er det verdt å nevne at de var “skyld” i over 80 prosent av forseelsene knyttet til inntak av alkohol.¹¹⁷ I tillegg at Arbeiderpartiet var for avhold, fordi de som hadde mest nytte av avholdet var arbeiderne, mente Øyvind Horverak at Arbeiderpartiet kjempet mot alkoholen, fordi avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen vokste fram på samme tid.¹¹⁸ De to bevegelsene inkluderte mange av de samme menneskene, og bevegelsene ble dermed nødt til å forholde seg til hverandre, noe også Per Fuglum mente.¹¹⁹

---

¹¹³ Fuglum 1995: 35

¹¹⁴ Fuglum 1995: 48

¹¹⁵ Fuglum 1995: 59 & 143

¹¹⁶ Johansen 2022: 151

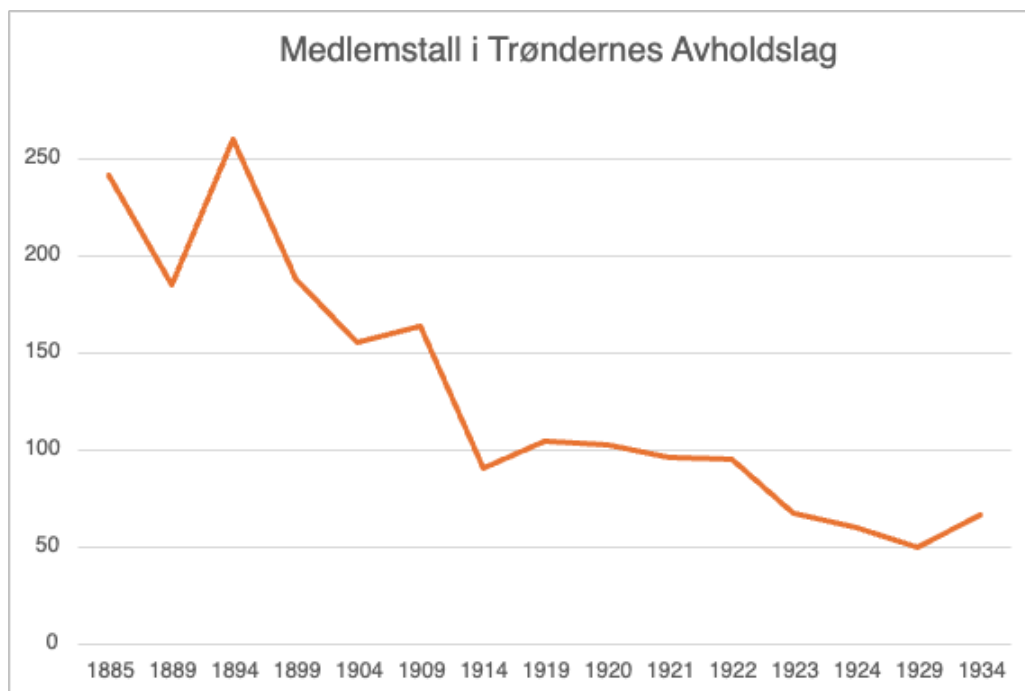
¹¹⁷ Horverak 2013: 200

¹¹⁸ Horverak 2013: 200

¹¹⁹ Fuglum 1999: 7; Horverak 2013: 200

3.5 Medlemstallet gikk ned

Til nå har fokuset vært på medlemmene av Trøndernes Avholdslag i 1920, men gjennom 20-tallet skjer det noe interessant. Det som skjedde var at medlemstallene gikk raskt ned, frem til avholdslaget forsvant på 30-tallet. Ved oppstarten av foreningen var medlemstallet så høyt som 242, mens det hadde sunket ned til 67 personer i 1934.¹²⁰ Medlemstallet gikk gradvis nedover gjennom hele avholdslagets eksistens, men som vist på grafen nedenfor gikk medlemstallet litt opp noen år, for deretter å synke igjen. Grafen viser også at medlemstallet hadde et lite oppsving rundt folkeavstemningen for brennevinsforbudet, men at det etter 1919 kun gikk en vei. Ved å studere medlemslistene fra de første årene etter 1920, oppdager man raskt at de samme medlemmene var med år etter år, og at personer meldte seg ut, heller enn at nye ble rekruttert inn i avholdslaget.¹²¹ Medlemsmassen ble dessuten eldre, som førte til at Trøndernes Avholdslag opplevde flere dødsfall i foreningen i årene etter 1920.¹²² De få dødsfallene er en liten, men likevel relevant faktor til nedgangen av medlemmer fra begynnelsen av 20-tallet. Også i Det norske totalavholdsselskap ser man de samme tendensene, altså en nedgang i antall medlemmer fra 116 705 personer i 1919, og 83 029 i 1926 til 70 232 i 1933.¹²³

Graf 1

¹²⁰ Engan & Kvam 1935: 29

¹²¹ Trøndernes Avholdslag 1908-1952: medlemslister fra 1920-1923

¹²² Trøndernes Avholdslag 1908-1952: medlemslister fra 1920-1923

¹²³ Braadland & Høgevold 1934: 94

Grafen inkluderer ikke medlemmer som ble utmeldt samme år, men medregner de som døde i løpet av året.

Informasjon er hentet fra Engan & Kvam 1935: 29 og egne innsamlet data, ved hjelp av folketellingen i 1920 og medlemslisten til Trøndernes Avholdslag fra 1920.

Årsaker til nedgangen

Medlemstallene hadde gått ned i løpet av første verdenskrig, men også straks folkeavstemningen i 1919 var over, og avholdsforkjemperne seiret. Denne delen av teksten vil baseres på hva Per Fuglum har skrevet om medlemstallenes nedgangstid. Mange ivrige avholdsfolk mente at krigen førte til en form for unntakstilstand, og at det var derfor færre deltok aktivt i avholdskampen denne perioden.¹²⁴ Medlemstallene gikk aldri opp til de høye tallene før krigen, men i den første perioden etter 1919, trodde mange at nedgangen skyldtes at folk var slitne etter den lange kampen for forbudet, og at avholdsfolket ikke så vitsen med å fortsette å kjempe etter seieren.¹²⁵ De mest engasjerte avholdsforkjemperne ønsket å fortsette kampen til hele landet var tørrlagt, og det eksisterte et totalforbud, men det kan se ut til at mange var fornøyde med brennevinsforbudet.¹²⁶ Etter at forbudet hadde vært gjeldende ei stund, oppdaget man at forbudet slett ikke fjernet alle problemer knyttet til alkoholbruk, og at landet ble langt fra tørrlagt, noe som gjør det trolig at flere ga opp den videre kampen.¹²⁷

I tillegg til at forbudet ikke virket som de organiserte avholdsfolkene forventet, var det også andre faktorer som direkte og indirekte førte til opphevelsen av brennevinsforbudet etter 1926. Blant de største faktorene var smugling, ulovlig hjemmebrenning og de mange legereseptene på brennevin.¹²⁸ Brennevinsforbudet betød ikke hundre prosent forbud i praksis, da det ble utskrevet mange resepter på den sterke alkoholen, og folk fikk tak i brennevinet på annet ulovlig vis, noe som førte til at flere ble mer negative til forbudet. Likevel hevder Fuglum at kriminaliteten slett ikke gikk opp etter innføringen av forbudet, men at de som var mot forbudet brukte den påståtte kriminaliteten for å styrke sin sak.¹²⁹ Også i forbindelse med handel var brennevinsforbudet blitt et problem, ettersom at Norge nektet å kjøpe sterk alkohol av land som Spania, Frankrike og Portugal. Både politikere og “vanlige folk” ønsket å

---

¹²⁴ Fuglum 1995: 234

¹²⁵ Fuglum 1995: 234-235

¹²⁶ Fuglum 1995: 235

¹²⁷ Fuglum 1995: 501

¹²⁸ Fuglum 1995: 501

¹²⁹ Fuglum 1995: 458

gjenopprette handelen med de europeiske vinlandene, for å styrke norsk økonomi, og unngå tollkriger med kontinentet, da de blant annet trengte handelen med nordmenn for å nedbetale gjelda etter krigen.¹³⁰

Kapittel 4 – Konklusjon

Etter å ha analysert medlemsmassen i Trøndernes Avholdslag er det største funnet at avholdslaget ser ut til å ha vært åpent for alle som ville være med. Det ingen tegn til at man måtte oppfylle noen krav for å være med, annet enn å ikke konsumere alkohol, og en mulig aldersgrense. Noen interessante funn er likevel at det var et lite flertall av kvinner i foreningen, og at det var mange unge medlemmer. Nesten alle medlemmene bodde i Trondheim kommune året 1920, noe som bekrefter at Trøndernes Avholdslag var en forening for innbyggere i Trondheim. Yrkesfordelingen blant medlemmene var også varierende, og avholdslaget hadde representanter både fra arbeiderklassen og middelklassen.

Det er allerede kjent at mange av de yngre i samfunnet var engasjerte i avholdssaken, da vi vet at det fantes flere ungdomslag. Selv om det var mange ungdomslag, er det et interessant funn at store deler av Trøndernes Avholdslag bestod av medlemmer under 30 år, men også flere under 20 år. De yngste var nok forholdsvis nye som medlemmer, så det ser ut til at de unge rett og slett var organiserte i større grad enn de godt voksne i 1920, ettersom at det totale medlemstallet gikk ned etter 1919, slik både mine tall og Per Fuglums diskusjoner har vist. Jubileumbøkene la ikke vekt på medlemsnedgangen, og skrev lite eller ingenting om hvorfor de mistet medlemmer, noe som gjorde medlemsnedgangen til et overraskende funn. Et annet funn som overrasket meg var at de fleste i avholdslaget var medlemmer sammen med et eller flere familiemedlemmer, for jeg har ikke funnet noe i litteraturen om at det var vanlig å danne avholdsorganisasjoner, hvor familiemedlemmer utgjorde den største delen av medlemstallet.

Relevant forskning tilsier at kvinner var vel så engasjerte i avholdssaken som menn, i alle fall om vi skal tro Hanne Marie Johansen. Selv fant jeg ut at det var flere kvinner enn menn med i Trøndernes Avholdslag i 1920, noe Fuglum også bekrefter at var tilfellet i den generelle avholdsbevegelsen. Johansen oppgir flere grunner til hvorfor kvinnene var ivrige forkjempere for avholdssaken, og disse grunnene anser jeg som bekreftelse på min antagelse om at det

---

¹³⁰ Fuglum 1995: 255

ikke var tilfeldig at kvinnene var best representert i Trøndernes Avholdslag. Jeg ser likevel en sannsynlighet for at det var tilfeldig i akkurat Trøndernes Avholdslag, men ikke at det var tilfeldig at kvinner var best representert på landsbasis.

Tidligere forskning har i stor grad satt søkelys på sammenhengen mellom avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen, og som vi har sett, har både Øyvind Horverak og Per Fuglum gjort denne typen studie. Min analyse av Trøndernes Avholdslag viser imidlertid at middelklassen var best representert og at kun et fåtall av medlemmene var arbeidere. Selv om det er en kjent sak at folk fra alle samfunnsgrupper stemte for brennevinsforbudet, kan jeg ikke uten å drive videre forskning, vite om det var unikt for Trøndernes Avholdslag, at kun de færreste var fra arbeiderklassen. Likevel er det, som vi har sett, sannsynlig at det fantes egne avholdslag for arbeidere, for eksempel på Bakklandet og Lademoen. Et annet interessant funn jeg gjorde angående medlemmenes yrker, var at mange ulike yrkesgrupper var representerte, i tillegg til at flere av yrkene gikk igjen blant flere.

Jeg skulle se Trøndernes Avholdslag i sammenheng med resten av avholdsbevegelsen, og vil til slutt si noen ord om hvorvidt avholdslaget skilte seg fra resten av avholdsbevegelsen eller ikke. Som vi har sett hadde Trøndernes Avholdslag god representasjon av både yngre og kvinner slik som resten av avholdsbevegelsen, i tillegg til at avholdslaget bestod av medlemmer fra ulike samfunnsklasser. Det som kan være unikt for Trøndernes Avholdslag er at de hadde få arbeidere som medlemmer, til tross for at foreningen tilsynelatende var åpen for alle, og at flere historikere knytter avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen sammen. Dersom arbeidere flest heller samlet seg i egne avholdslag, er det nok ikke like unikt at Trøndernes Avholdslag hovedsakelig var for middelklassen.

Videre forskning på dette området kunne vært å analysere medlemsmassen i flere avholdslag, for å bedre kunne sammenligne Trøndernes Avholdslag med avholdslag i resten av landet. Et interessant spørsmål kunne da vært: hvor stor andel av avholdslagene i Norge var hovedsakelig for middelklassen? En annen mulighet hadde vært å sammenligne Trøndernes Avholdslag med andre avholdslag i Trøndelag, også her ved hjelp av medlemslister og folketellinger. Jeg hadde ikke selv mulighet til å analysere det unge engasjementet i særlig grad, men det er mulig å gjøre en mer detaljert studie av ungdommenes interesse for avholdssaken, da det var mange ungdomslag som jobbet hardt for avholdssaken over hele landet. Interessante spørsmål er: hvor mange blant den unge befolkningen var organiserte

avholdsfolk, og påvirket arbeidet deres nordmenns forhold til alkohol i noen grad, eller påvirket de den norske alkoholpolitikken? For å besvare disse spørsmålene kunne både medlemslister, møteprotokoller og jubileumsbøker være til hjelp, men også dokumenter fra ulike politiske ungdomspartier.

Referanseliste

Primærkilder

Folketellingen i 1920. *Alette Marie Sæther*. Digitalarkivet. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074138030036>

Folketellingen i 1920. *Eniok Engan*. Digitalarkivet. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074138046467>

Folketellingen i 1920. *Ole Aug. Mathisen*. Digitalarkivet. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074138054147>

Folketellingen i 1920. *Thine Næss*. Digitalarkivet. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074138025384>

Folketellingen i 1920. *Trygve Arntsen Mathisen*. Digitalarkivet. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01074177000518>

Sverre, Fellesblad for avholdsfolk i Trondhjem og Trøndelag. (1930, 20. mars). Strinda avholdslag 50 år.

Trøndernes Avholdslag. (1904-1950). *Protokoller*, bok 7 (AV/SAT-PA-0156/F/Fa/L0002). Statsarkivet i Trondheim.

Trøndernes Avholdslag. (1908-1952). *Protokoller*, bok 29 (AV/SAT-PA-0156/F/Fa/L0005). Statsarkivet i Trondheim.

Litteratur

Aspaas, J. (1944). *Nidaros avholdslag 50 år: 1894- 24/2 -1944*. Aksjeselskapet Trykk.

Berge, M. (1960). *Norsk skolepolitikk: et innlegg i aktuell debatt*. Naper.

- Braadland, A. & Høgevold, N. (1934). *Det norske totalavholdsselskap 1859-1934*. D. N. T.s Forlag.
- Bratberg, T. (1996). *Trondheim byleksikon*. Kunnskapsforlaget.
- Christiansen, H. O. (1973). Den politiske utvikling. Perioden 1914-1940. I H. O. Christiansen (Red.), *Trondheim bys historie. Supplementsbind: Trondheim i går og i dag: 1914-1964* (s. 298-318). F. Bruns Bokhandels Forlag.
- D. N. T. Edru Livsstil. (u.å.). *Historie*. Hentet 15. april 2024 fra <https://www.edru.no/historie>
- Engan, E. & Kvam, A. (1935). *Trøndernes Avholdslag 1885/1935*. Bok- & Aksidenstrykkeri.
- Fuglum, P. (1981). *Alkohol eller avhold*. H. Aschehoug & Co (W Nygaard AS).
- Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Tapir forlag.
- Fuglum, P. (1999). *Et onde avskaffer man! Arbeiderbevegelsen og alkoholen fra Marcus Thrane til forbudstiden*. Historisk institutt.
- Hagemann, G. (1992). *Skolefolk: lærernes historie i Norge*. Ad Notam Gyldendal.
- Hauge, R. (1986). *Alkoholpolitikken i Norge*. Statens Edruskapsdirektorat.
- Horverak, Ø. (2013). Det norske arbeiderparti og alkoholpolitikk. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 30(2), 198-206. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/ISSN1504-3053-2013-02-09>
- Johansen, H. M. (2022). 7. Visjon om et familievennlig og tørrlagt Norge! Kvinners avholdskamp på kristen grunn. Et feministisk og internasjonalt perspektiv. I I. M. Okkenhaug & K. H. Skeie (Red.), *Transnasjonale perspektiv på sekularitet og religion: norske aktører, ideer, forhandlinger og praksis, 1846-1986* (s. 149-178). Universitetsforlaget. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/9788215059853-2022-07>
- Johnsen, B. H. (1985). *Den store dagen: konfirmasjon og tradisjon*. Grøndahl.

Johnsen, T. (1979). *Namsos avholdslag 1879-1979: en historisk oversikt*. O. Hojems Trykkeri.

Lønnå, E. (1996). *Stolthet og kvinnekamp: Norsk kvinnesaksforenings historie fra 1913*. Gyldendal Norsk Forlag.

Roll-Hansen, H. (1999, 22. april). *Verdenskrigene jevnet ut lønnsforskjellene*. Statistisk Sentralbyrå. Hentet 3. mai 2014 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/verdenskrigene-jevnet-ut-lonnsforskjellene>

Sosialdepartementet. (1938). *Opplysninger om Yrker, Livsstillinger m. v.* Kirstes Boktrykkeri.

Statistisk Sentralbyrå. (2021, 28. juni). *Valgdeltakelse og alder – mulige effekter av endrede aldersgrenser* Hentet 11. april 2024 fra <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/valgdeltakelse-og-alder-mulige-effekter-av-endrede-aldersgrenser>

Statistisk Sentralbyrå. (u.å.-a). *Daglønn, etter yrke. Bygder og byer. 1875-1920. Kr.* Hentet 3. mai fra <https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-0605-257.html>

Statistisk Sentralbyrå. (u.å.-b). *Årslønn for tjenestefolk. Kroner. 1850-1920.* Hentet 3. mai fra <https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/tab-2000-09-20-01.html>

Stugu, O. S. (2018). *Norsk historie etter 1905* (2. utg.). Samlaget.

Thorsnæs, G. (2021, 7. november). *Amt*. Store Norske Leksikon. Hentet 30. april 2024 fra <https://snl.no/amt>

Universitetet i Bergen. (u.å.). *Hanne Marie Johansen*. Hentet 6. mai 2024 fra <https://www.uib.no/personer/Hanne.Marie.Johansen>

